

Presentació del monogràfic: Ciutats emergents de la regió metropolitana de Barcelona

Oriol Nel·lo

Geògraf i director de l'Institut d'Estudis Metropolitans

LA CONFIGURACIÓ DE L'ESPAI METROPOLITÀ

En temps encara propers els ciutadans solien habitar, treballar, comprar, dur els fills a escola i gaudir del lleure gairebé exclusivament en el seu poble o ciutat de residència. Però la millora de les infraestructures de comunicació i l'augment de la motorització han permès que aquesta realitat s'anés transformant. Així, cada vegada més sovint l'espai de vida de cadascun de nosaltres s'ha anat ampliant. I avui es ben comú que, per exemple, hom visqui a Mollet, treballi a Barberà del Vallès, compri a Barcelona i pateixi perquè la canalla li van a la discoteca al Maresme.

El conjunt de moviments individuals que així es realitzen teixeix una xarxa sobre el territori. Una xarxa que es fa cada vegada més densa i que abasta cada vegada més espai. A l'espai integrat per aquesta xarxa l'hem anomenat metròpolis. Heus-ho aquí: una metròpolis és un àmbit en el qual els moviments quotidians dels ciutadans i de les empreses superen l'àmbit local i s'escampen més i més sobre el territori. És per això que alguna vegada hem afirmat que una metròpolis és sobretot una xarxa, un territori cosit per una xarxa de relacions quotidianes.

En el nostre entorn, en l'entorn de Barcelona, aquesta xarxa s'estén avui almenys de la Tordera al Foix i del Montseny i Montserrat al mar: un àmbit que supera el 3.200 km² de superfície i conté prop del 70% de la població catalana. En aquest espai, la generalització de l'ús extensiu del territori per part dels ciutadans i de les empreses fa que la realitat de cada

localitat no pugui entendre's ni projectar-se avui dia sense tenir en compte el seu encaix metropolità.

La configuració de la realitat metropolitana té grans avantatges. Citem els més evidents: el salt d'escala de la ciutat que fa de l'àmbit metropolità de Barcelona una de les primeres àrees urbanes d'Europa (i, per tant, li dona més capacitat per atraure activitats i serveis); la integració del mercat laboral en l'àmbit metropolità (que ofereix moltes més oportunitats d'ocupació que els simples àmbits locals); la progressiva homogenització de les dotacions de serveis i de les condicions de vida (tot apropant l'entorn metropolità cap els nivells de la ciutat central).

Però els problemes aparellats a la metropolitanització no són tampoc, de cap manera, menystenibles. En efecte, la difusió de poblament i activitats sobre el territori ha comportat un gran consum de sòl; l'especialització funcional i l'esclat de la mobilitat privada han generat greus problemes de congestió del tràfic; i en alguns barris i municipis s'observen fenòmens preocupants de segregació entre grups socials.

LA NECESSITAT DE PROJECTES ARTICULADORS

Per fer front a aquests problemes i aprofitar les oportunitats que la metropolitanització planteja no n'hi ha prou en deixar que les dinàmiques presents segueixin, simplement, el seu curs. Cal una acció voluntària que tingui com a objectiu articular el territori metropolità de la manera més beneficiosa possible per al conjunt de la població, més eficient per a l'economia i més respectuosa envers el medi ambient. Per dir-ho curt: cal un conjunt de projectes col·lectius i la voluntat d'aplicar-los.

Per impulsar aquest conjunt de projectes necessaris cal una actuació decidida per part dels poders públics. Una intervenció que, en primer lloc, ha de tenir un caràcter estratègic; és a dir, una voluntat de prendre decisions democràtiques respecte les grans opcions —econòmiques i socials— de futur. I que, en segon lloc, ha de concretar-se sobre el territori; és a dir, ha de prendre determinacions respecte la forma més apropiada d'organitzar el territori en benefici de la majoria de la població.

Des d'aquest segon punt de vista, el territorial, l'objectiu principal de les polítiques a aplicar ha de ser necessàriament enfrontar en el seu origen els problemes que hem esmentat: el consum de sòl, la congestió i la segregació dels grups socials. És a dir, davant d'unes dinàmiques que ens porten cap a una ciutat metropolitana que corre el perill de ser cada vegada més dispersa sobre l'espai, més ineficient en termes funcionals i més insolidària en termes socials, cal afirmar les virtuts de la ciutat compacta des del punt de vista urbanístic, complexa des del punt de vista funcional i solidària des del punt de vista social.

EL PAPER DE LES CIUTATS EMERGENTS

A l'hora de construir un espai metropolità d'aquestes característiques, la regió metropolitana de Barcelona compta amb grans avantatges. En efecte, malgrat les seves innegables mancances, els nostres espais urbans han estat tradicionalment força densos (massa i tot, en ocasions) i en el seu si ha existit una raonable convivència d'usos i grups diversos.

Si això ha estat així és degut, en bona part, a l'existència d'una xarxa urbana potent. Una xarxa urbana caracteritzada per l'existència, al costat de Barcelona, la ciutat central, d'altres poblacions amb entitat, història, atracció i capacitat de desenvolupament propi. Aquestes ciutats han permès que, en comptes de crear-se, com en tants altres àmbits metropolitans, un espai dual (la ciutat central per una banda i el suburbi perifèric per l'altre), en la regió metropolitana de Barcelona existeixi una constel·lació de nuclis urbans sòlids i complexos. Uns nuclis que poden exercir funcions complementàries a les de la ciutat central: tant pel que fa al desenvolupament econòmic (en proveir entorns idonis per la especialització productiva), com a la provisió de serveis (en disposar de comerç i equipaments d'alt nivell), com en l'articulació del territori (en oferir, al costat de la ciutat central, un conjunt de centres capaços d'atraure un creixement urbà dens i d'alta qualitat).

El planejament metropolità —amb les seves llums i les seves ombres— ha reconegut les potencialitats d'algunes d'aquestes ciutats a l'hora de promoure un creixement policèntric i harmònic del conjunt metropolità. Així ja el Pla Provincial de 1959 i el Pla Director de l'Àrea Metropolitana de 1966 assenyalaven que Mataró, Granollers, Sabadell, Terrassa, Martorell, Vilanova i Vilafranca del Penedès juguessin aquest paper articulador. I aquestes mateixes ciutats, conscients de les seves capacitats, han creat un moviment de cooperació i defensa dels interessos comuns. I s'han donat fins i tot diverses denominacions identificadores: ciutats mitjanes, ciutats intermèdies, ciutats madures.

El paper que aquestes ciutats poden exercir és sens dubte molt important, i en la major part dels casos, es deriva no només de la seva massa crítica, sino també de la seva tradició industrial centenària, la seva complexitat social, la seva vida associativa i fins de les seves funcions administratives. Ara bé, l'articulació de la gran ciutat metropolitana no podria basar-se només en el diàleg entre la conurbació central i aquestes sis o set localitats de l'entorn immediat.

En efecte, els estudis de la mobilitat i l'observació de les dinàmiques socioeconòmiques permeten detectar a la regió metropolitana prop d'una dotzena d'altres nuclis urbans amb capacitat d'exercir també funcions de centralitat i de vertebrar el seu entorn sistemes urbans. Es

tracta de ciutats com Mollet, Sant Cugat, Sant Celoni, Rubí, Sant Sadurní, Sitges o Calella. Ciutats que compten sovint, certament, amb una història mil·lenària, però es caracteritzen per haver conegut en el darrer terç del segle XX un desenvolupament més ràpid i sobtat que les seves germanes tot just esmentades. Això potser les privà durant cert temps de la complexitat econòmica, funcional o social necessària per exercir com a centralitats metropolitanes potents. Però en els darrers temps bona part d'aquestes ciutats ha mostrat trobar-se entre les localitats més dinàmiques de l'entorn metropolità, tant pel que fa al creixement demogràfic, com al desenvolupament econòmic i fins en la ubicació de serveis. És per això que hom pot considerar-les veritables ciutats emergents.

És aquest dinamisme el que porta a destacar la importància d'aquestes ciutats —de Mollet, de Sant Cugat, de Sant Sadurní o de Calella, cadascuna amb la seva especificitat— a l'hora de fer front als reptes als que més amunt ens referíem. Diguem-ho d'una manera taxativa: només si comptem amb les seves potencialitats —amb les potencialitats d'aquestes ciutats emergents— la vertebració de la ciutat metropolitana en termes d'equitat social, de viabilitat econòmica, d'eficiència funcional i de sostenibilitat ambiental serà possible.

EL CONTINGUT DEL MONOGRÀFIC

Fou, precisament, per analitzar aquesta temàtica que la Societat Catalana d'Ordenació del Territori, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, organitzà a Mollet del Vallès una jornada d'estudi amb el títol *Les ciutats emergents de la regió metropolitana de Barcelona*. La jornada se celebrà el dia 20 de març de 1999 i s'inscrigué dins el cicle Arc Mediterrani, Ordenació del territori, Segle XXI que la societat celebrà en diverses localitats catalanes durant el curs acadèmic 1998-1999. L'obertura de la jornada fou presidida per l'alcalde de Mollet del Vallès, senyora Montserrat Tura, i comptà amb el suport i la col·laboració de l'Ajuntament i del Centre d'Estudis Molletans.

El present número de la revista Notes aplega els treballs que es presentaren en la sessió. En conjunt s'hi apleguen quatre treballs. Dos d'ells tenen un caràcter general i es refereixen al conjunt del sistema metropolità barceloní: l'aportació de l'urbanista Antonio Font aborda l'anàlisi des del punt de vista morfològic, amb l'estudi de les tipologies dels creixements urbanístics recents; i el treball de l'economista Joaquim Clusa ho fa des del punt de vista funcional, a partir, sobretot, de l'estudi dels sistemes urbans dibuixats per la mobilitat laboral dels ciutadans. Un i altre subratllen la importància de les ciutats emergents en la configuració del sistema metropolità de ciutats.

Els altres dos treballs entren ja en l'estudi del desenvolupament concret d'algunes d'aquestes ciutats. Així, l'aportació de l'arquitecte Manuel Larrosa fa referència a l'evolució de Cerdanyola i de Mollet del Vallès, tot tenint en compte especialment el paper que els equipaments i els espais oberts han tingut en el desenvolupament d'aquestes ciutats. Finalment, el treball del també arquitecte i alcalde de Gelida, Joan Roselló, es centra en l'estudi de l'espai emergent Sant Sadurní-Gelida, des d'una perspectiva sobretot econòmica.

La Societat Catalana d'Ordenació del Territori vol agrair a tots els ponents les seves aportacions, a l'Ajuntament de Mollet del Vallès la seva col·laboració i al Centre d'Estudis Molletans la voluntat de publicar els treballs. Si tot plegat serveix per contribuir, amb tota la modèstia que calgui, a una articulació més harmònica de l'espai metropolità, els objectius que ens proposàvem en organitzar la jornada s'hauran complert amb escreix.